

PERSONALITĂȚI SĂLĂJENE ÎN MOLDOVA: ION POPESCU DIN CĂUAȘ – CTITOR DE ȘCOALĂ ÎN BÂRLAD

Elena Muscă

Pe la începutul secolului al XIX-lea, în Transilvania se formase deja o pleiadă de intelectuali, ridicați din rândurile nobilimii de toate etniile: săsească, maghiară dar și din rândurile micii și mai marii nobilimi române sau al țăranilor liberi. Tinerii, grație sacrificiului material al părinților, al comunităților locale și al oamenilor de seamă, cu dare de mână, au urmat cursurile unor facultăți de științe socio-umane și de teologie la Universitățile din Budapesta, Viena, Köln, Padova și din alte părți. Printre aceștia îi amintim doar pe Samuil Micu-Klein, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Simion Bărnuțiu, Vasile-Fabian Bob și Petre Dulfu, ultimii trei din spațiul Sălajului istoric.

În aceeași perioadă, românii de peste Carpați, din Moldova, Muntenia și Oltenia, datorită epocii fanariote nu aveau un învățământ național demn de luat în seamă, nu aveau școli și cadre didactice. Personalități de seamă, cum a fost boierul moldovean Gheorghe Asachi, căutau în Ardeal intelectuali care să accepte posturi de profesori în școlile de peste Carpați, și să întemeieze școli românești. Gheorghe Asachi a efectuat un periplu în Ardeal în anul 1820, căutând la Școlile Blajului, de unde a plecat înapoi, în Moldova cu 4 tineri intelectuali, care au fost numiți profesori la Seminarul Ortodox din Iași, deschis datorită strădaniei mitropolitului Veniamin Costache. Este vorba despre Vasile Pop, Vasile-Fabian Bob (amintit anterior, tatăl episcopului greco-catolic Ioan Bob), Ioan Costea și Ioan Manfi.¹

Motivele pentru care mulți tineri intelectuali români care s-au format, cu sacrificii numai de ei și de familiile lor știute, în școlile de la Blaj (Mica Romă) sau în școlile superioare din Occidentul Europei, plecau dincolo de munți, erau multiple. Cei mai mulți dintre ei au fost nevoiți să emigreze la românii de peste graniță din motive politice, alții au plecat din motive materiale, deoarece nu-și găseau posturi plătite pe măsura pregătirii profesionale, iar alții plecau din dorința de a se remarca în cadrul culturii naționale, între cei care erau de același neam.

Ioan Popovici din localitatea Căuaș, districtul Chioar, a trecut granița în Moldova în anul 1849, fiind nevoit să fugă din țară ca urmare a activității sale revoluționare pașoptiste. După ce a frecventat cursurile Școlii gimnaziale în Căuaș, satul său natal, cu ajutorul suportului material acordat de către părinții săi a fost posibil să urmeze între anii 1842-1846 cele patru clase gimnaziale inferioare la Gimnaziul minorităților din Baia Mare.² Ciclul complet era de șase ani, dar următoarele două clase, Ioan Popovici nu le-a urmat la Baia Mare, ci la Cluj. În calitate de elev

¹ A. Paul, *Activitatea de un jumătate de secol a unui român - chioorean în România*, conferință ținută la adunarea din Șomcuta Mare a Despărțământului Sălăjean al "Asociațiunii" în ziua de 3 august 1904, Tipografia "Victoria", Șimleu Silvaniei, 1904, p. 3.

² *Registrele gimnaziului inferior al romano-catolicilor din Baia Mare (Malléklet a nagybányai rom.kath. főgymnasium 1879/1890 tanévi "Értesítőjéhez"*, Arhivele Naționale, Direcția județeană Maramureș, fond Parohia romano-catolică.

intern, el a frecventat cursurile anului V în anul școlar 1846-1847 la Gimnaziul piariștilor, și a început anul următor, ultimul, care avea finalul în vara anului 1848. A fost un elev bun la carte și talentat, a fost ajutat să se întrețină la școală parțial, deoarece veniturile familiei Popovici nu-i permiteau plata completă a cursurilor și a internatului. La fel ca numeroși alți învățăcei români, se ocupa de întreținerea curățeniei în sălile de clasă și presta servicii la bucătărie, ceea ce i-a permis să locuiască la internat și să primească hrană.

Verva revoluției din primăvara anului 1848 l-a cuprins pe de-a-ntregul pe tânărul Popovici, care s-a înrolat în corpul prefectului Florian Micaș, din Munții Apuseni, în trupele comandate de colonelul Urban. Ca urmare, el nu apare în foile matricole ale gimnaziului din Cluj ca absolvent, probabil ultimul trimestru lipsind cu desăvârșire de la cursuri. Când înfrângerea revoluției a devenit iminentă, Ioan Popovici s-a întors acasă, în Chioar, pentru a-și lua rămas bun de la membrii familiei și a-i anunța că a hotărât să treacă munții în Bucovina. De-a lungul vieții și-a amintit cu mare drag de satul său: „*Satul meu natal, Coașul, este despărțit de Remetea prin râul Lăpușul. Distanța fiind mică, adesea mergeam în vacanțe la casa parohială și multe ceasuri plăcute, înconjurare de aureola poetică a platonismului tinerească am petrecut în acea casă.*”³

În Bucovina, Ioan Popovici din Chioar a căutat și a primit adăpost la boierul Hurmuzaki, la curtea căruia s-a bucurat de compania altor boieri moldoveni, plecați, ca și tânărul intelectual sălăjean, în exil din Moldova, după revoluția din 1848-1849. Printre aceștia s-a aflat boierul Iorgu Radu, care avea un domeniu considerabil lângă Bârlad, la Dealu-Mare. După o perioadă scurtă de refugiu, imediat ce pericolul de arestare a trecut, boierul Iorgu s-a întors la moșie, unde l-a invitat pe Ioan Popovici să ocupe, temporar, postul de logofăt, până ce se vor ivi alte posibilități, pe măsura pregătirii sale. Tânărul ardelean a acceptat, mulțumit de ofertă, și a petrecut doi ani la curțile boierului Iorgu Radu, unde a îndeplinit, cu seriozitate, sarcina de supraveghetor al lucrărilor agricole pe domeniul întins al acestuia. Prin bunăvoința protectorului său moldovean, la începutul anului școlar 1851-1852 Ioan Popovici a primit postul de profesor la Școala primară publică din Bârlad, județul Tutova, și a fost numit în funcția de director al școlii. Pentru a-și sublinia obârșia românească a neamului său, dorind să elimine definitiv sufixul slav al numelui, profesorul Ioan Popovici și-a schimbat numele din Popovici în Popescu, iar de acum îl găsim în documente sub numele *Ion Popescu*.

La mijlocul secolului al XIX-lea în Bârlad existau cinci școli-pension, patru dintre ele pentru băieți (două cu limba greacă de predare și două cu limba franceză) și una pentru fete, „*pensionat francez*”, dar nu exista în tot județul Tutova altă școală publică decât cea al cărei director a fost numit Popescu. Școala avea trei clase primare cu 70 de elevi înscriși. Profesorul Ion Popescu a funcționat aici până în anul 1860, când a trecut la gimnaziu. În această perioadă a reușit să pună bazele altor școli, astfel că, în anul respectiv, Bârladul avea un număr de cinci școli primare de băieți

³ A. Paul, *op. cit.*, p. 8.

frecventate de 700-800 elevi, două școli de fete și trei clase de liceu, deschise începând cu anul 1858.⁴

Istoria înființării liceului bărlădean de pregătire pedagogică pare desprinsă de realitate. În prima fază, în vacanța elevilor din vara anului 1865, a început pregătirea, în regim de urgență, a primului grup de învățători care urma să predea la clasele primare din școlile nou înființate în județul Tutova. Împreună cu părintele diacon G. Albu, au pregătit în vacanța aceea un număr de 18 învățători, care au fost repartizați la 18 școli noi din județ. A plecat împreună cu preotul într-o căruță, prin satele unde știa că sunt absolvenți de gimnaziu care au fost elevi foarte buni, au căutat găzduire și i-au pregătit pe acești tineri sub aspect pedagogic, pentru a fi dascăli la clasele primare. La aceste cursuri de pregătire, care țineau câte o săptămână, au strâns câte 2-3 elevi sau chiar mai mulți, și astfel, într-un timp record, au avut 18 învățători pentru școlile noi.

Îmediat a trecut la faza a doua, organizarea unui liceu pedagogic, pentru ca din toamnă să demareze prima clasă a cursurilor normale. Prioritară a fost găsirea cadrelor didactice care să predea în regim de voluntariat, deoarece nu existau profesori planificați să țină ore la clasa de pedagogie. A convocat profesorii de la liceul existent și a găsit disponibilitate pentru predarea cursurilor, deocamdată gratuit, la un număr de 10 profesori (unul fiind el însuși), câțiva dintre ei tot ardeleni.

Asigurat din partea profesorilor, trebuia să caute elevi. A plecat din nou cu căruța din sat în sat și a organizat examene pe loc, alegând 60 de băieți pentru prima clasă a Școlii normale bărlădene.

Pasul următor a fost găsirea unui local pentru școală, ceea ce nu a fost dificil, pe care l-a mobilat cu băncile necesare. Evident, elevii erau nevoiți să locuiască la internat, iar pentru întreținerea lor, profesorul Popescu a desfășurat o campanie de strângere de fonduri, simultan cu pregătirea sălii de clasă, selecționarea mobilierului ș.a. A primit fonduri de la Ministerul Instrucțiunii Publice, de la conducerea județului, de la Primăria Bărladului și de la donatori particulari, astfel că, la începerea cursurilor școlare ale anului 1870, dispunea de 90.000 lei pentru prima clasă a Școlii normale. La absolvire, în anul 1874, au primit diploma de învățători, cu adevărat calificați pentru a preda copiilor, un număr de 52 de tineri. Încet, dar sigur, reușise să dovedească necesitatea deschiderii de noi școli, și să contribuie fundamental la întemeierea lor, iar după absolvirea primei promoții de învățători, în județul Tutova funcționau 70 de școli primare. Director al Școlii normale a fost numit el însuși, profesorul întemeietor, și a condus destinele ei în următorii 21 de ani, până la pensionarea sa în anul 1891.⁵

Ion Popescu a predat, în calitate de profesor, limba și literatura română, latină și germană, îmbinând instrucția cu educația. Cerea, în egală măsură, disciplină și morală de la elevi și de la profesori. Era renumit pentru controalele severe pe care le efectua în orice moment al zilei sau nopții. Ca urmare a strădaniilor sale, a fost respectat de personalitățile timpului său, printre care îi amintim pe Asachi, Kogălniceanu, Brătianu. În băncile școlilor pe care le-a condus s-au format personalități renumite, precum Vlahuță, Petrașcu, Palladi. Pentru copiii țăranilor, care primeau cazare la internat, a fost un adevărat pedagog, deoarece i-a învățat să se

⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁵ *Idem*, *Între Someș și Prut*, Ed. Minerva, București, 1905, p. 420.

îmbrăce în costum popular românesc din zona Tutova, i-a hrănit cu mâncare simplă dar suficientă, i-a învățat să mențină curățenia în clase și dormitoare, să confecționeze diferite obiecte la orele de lucru manual, cum au fost pălăriile din paie, să cânte și să danseze jocuri populare. Cu ocazia spectacolelor pe care le dădeau elevii se strâneau fonduri, care suplimentau finanțele pe care le primea școala de la stat. Corul Școlii normale din Bârlad a susținut un concert la castelul Peleş din Sinaia, iar regina Elisabeta, mulțumită de evoluția elevilor, l-a decorat pe profesorul Lascăr Hengescu, dirijorul corului, cu medalia *Benemerenti*.⁶

Menționăm aici un fapt relevant din biografia profesională a profesorului Popescu: preocuparea sa constantă pentru educarea adulților, deopotrivă cu educarea tinerilor. Astfel, a introdus, chiar dacă temporar, un gen de uniformă în școli, care era portul popular. Ideea a fost preluată de ministrul Instrucțiunii Publice și purtarea costumului popular a devenit obligativitate. Acesta a fost momentul când în toate cele trei țări române s-a încercat introducerea unui costum popular unic, cel din zona Câmpulung Muscel Hațeg, care să devină *costum național*. Măsura avea două scopuri: cel mărturisit de inițiatorul ei, ca toți elevii români să-și poarte costumul propriu, iar cel nemărturisit consta în speranța profesorului Popescu de a reînvia industria casnică în Tutova. Iată cum descrie îmbrăcămintea tutovanilor în epoca „modernă” un alt mare educator, Augustin Paul: „În Tutova nu mai puteai vedea cămeși țesute în casă, nici ițari (cioareci) și sumane lucrate de mâinile sânguincioase ale Româncelor, ci numai zdrențe cumpărate pe bani scumpi, care nu țineau decât de joi până mai apoi. Haine neestetice, șalvari bulgărești cu fundul până la încheietura genunchilor, iar în loc de mintean de pănură [...] o haină fără nume, un fel de «buică» de culoare roșie [...] bumbăcită pe dinăuntru și pe dinafară, din care după ce o purtau scurt timp, curgea bumbacul pe zece găuri. Așa umblă îmbrăcați țăranii din Tutova.”⁷

În ceea ce privește meșteșugurile casnice, le-a îndemnat pe mamele elevilor să revină la meșteșugul țesutului în gospodărie și, în acest fel, femeile ar fi urmat să-și asigure necesarul de pânză în casă și îmbrăcămintea membrilor familiei, prin propria muncă. A fost o misiune foarte grea, care nu a dat roadele preconizate de dascălul ardelean. În acest context, fiind o fire întreprinzătoare și hotărâtă, Ion Popescu a trecut la formarea unei categorii de meșteri români în Bârlad. A convins 100 de tineri să plece în Transilvania, pentru a face ucenicie în atelierele meșteșugărești ale unor meșteri din orașele Brașov, Cluj și Timișoara. Aceștia au fost repartizați la meșteri de specialități diferite, urmând să se pregătească pentru 32 de meserii. Pentru ca tinerii să-și poată plăti meșterii și să se întrețină în „altă țară”, dascălul a procedat la o colectă de fonduri, reușind, cu greu, să strângă bani de la conducerea orașului Bârlad și de la autoritățile județului. Băieții au învățat meserie în perioada de ucenicie și apoi de calfe. Conform modului de organizare a învățământului profesional din Transilvania, în sistem meșteșugăresc, după terminarea perioadei de călfie, fiecare tânăr era obligat să efectueze o călătorie de îmbunătățire a învățăturii, la atelierele unor meșteri din alte țări ale Europei. Abia după aceea puteau susține ultimul examen,

⁶ A. Paul, *Activitatea de un.....*, în *Gazeta de Duminecă*, an II, nr 7, Șimleu, 1905, p. 4.

⁷ *Ibidem*, p. 6.

cel care îi atesta ca meșteri și care se numea *lucrarea de maestru*. În timpul acestor călătorii de perfecționare, unii bărlădeni au rămas în țările în care au fost primiți de meșteri - Germania, Franța etc. Cei mai mulți s-au întors acasă și au deschis ateliere meșteșugărești, unele cu ajutorul subvențiilor acordate sub formă de împrumut, obținute de Ion Popescu de la ASTRA. Astfel, au existat în Bârlad ceasornicari, chiar dacă s-a dovedit, în timp, că nu au făcut față concurenței meșterilor evrei, curelari, tinichigii, frânghieri, un meșter de căruțe, țesători, un sobar de teracote și chiar un meșter care a întemeiat un atelier de tricotaje. Rezultatele nu au fost tocmai cele dorite de mentorul spiritual al meșteșugarilor, care spera în întemeierea unei clase de industriași locali români.

La Școala normală din Bârlad directorul Popescu a introdus cursuri de lucru manual. Cele mai frumoase lucrări manuale confecționate de elevii săi au participat la expoziția de la Paris din anul 1889. Pentru a le deschide copiilor moldoveni mai multe perspective asupra vieții, și pentru ca ei să-și cunoască țara, profesorul Popescu a organizat foarte multe excursii cu elevii, patru dintre acestea peste graniță, în Ardeal, ca un excelent schimb de informații și de completare culturală la frații români. Au vizitat localitățile Prejmer, Râșnov, Cristian din jurul Brașovului, cu scopul mărturisit ca elevii să vadă modul excelent de organizare a gospodăriilor săsești, preluat și de românii din Țara Bârsei. Îi îndemna pe învățăceii săi să observe tot, ca atunci când vor fi dascăli, să-și întemeieze gospodării care să fie model pentru locuitorii satelor în care vor activa. Această preocupare a sa era întemeiată, deoarece gospodăriile tutovanilor nu erau nici pe departe satisfăcătoare. În perioada în care a fost deputat în Parlamentul României, a prezentat un proiect de lege privind modernizarea localităților rurale, expunerea de motive cuprinzând detalii despre starea satelor din această parte a Moldovei, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: „*Casele cele mai multe [sunt] fără curte și îngrăditură, [sunt] lipsite de grădini unde să se cultive măcar un strat de ceapă sau usturoi... Acareturile pentru vite, pentru iernatul lor - nule. Vitele, după ce sunt mai peste tot din rasa cea mai (!) inferioară, apoi sunt ținute toată iarna afară, zi și noapte, pe ninsoare, ger și ploaie, sub cerul liber; li se aruncă nutrețul pe pământ, de cele mai multe ori paie, pe care le calcă în picioare, le udă și le amestecă cu bălegar și cu noroi. Vine o ploaie sau o ninsoare, le udă, ploaia și ninsoarea îngheață pe ele; un strat de zăpadă se formează pe spatele bieteii vaci - a doua mamă a copilașilor - și pe a bieților boi, care în stare mai mult sălbatică tremură afară în nopțile cele lungi de iarnă, la pereții casei... Instrumentele economice, carul care n-are nici măcar un cui de fier, plugul și grapa în bățătură vărează, în bățătură ierneză... Un străin n-ar crede ochilor văzând unele ca acestea; ar crede că visează.*”⁸

Activitatea culturală a profesorului Ion Popescu a însemnat ASTRA, acasă la el, în Transilvania. A fost membru fondator al *Despărțământului sălăjean-chiorean al Astrei*, creat în anul 1881 și a plătit regulat taxa de 200 florini. A fost membru fondator al *Societății pentru crearea unui fond de teatru românesc - 1886*, pentru care

⁸ I. Popescu, *Expunerea de motive la proiectul de lege "Mijloacele practice pentru ridicarea țăranimii"*, București, Tipografia Corpului Didactic, 1898, p. 2.

a plătit 100 de florini. Și-a adus contribuția la înființarea primei tipografii bârlădene și la apariția primului ziar, care se intitula „*Semănătorul*”

Pensionarea lui a survenit după 41 de ani de activitate didactică în Bârlad, dar a rămas o prezență constantă în viața comunității. În toamna anului 1895 a fost ales deputat în guvernarea liberală până în 1901, având o prezență activă în Camera deputaților. În ultimii șase ani ai vieții s-a bucurat de compania unui alt tânăr sălăjean, profesor la școlile din Bârlad, Augustin Paul, din localitatea Letca. Adesea i s-a confesat mai tânărului său prieten, împărtășind cu el experiența sa și dorințele sale.

S-a stins din viață la Bârlad, în anul 1901 unde a fost înmormântat cu pompă, însoțit de un cortegiu format din delegațiile celor 15 școli bârlădene și de la numeroase școli din județ, respectat de toți cei care l-au cunoscut și au beneficiat de cunoștințele sale.

PERSÖNLICHKEITEN AUS SĂLAJ IN MOLDAU ION POPESCU AUS CĂUAȘ – SCHULGRÜNDER IN BÂRLAD

ZUSAMMENFASSUNG

Im XIX. Jahrhundert, und noch mehr in dem zweiten Hälfte des Jahrhunderts, wollten die aufgeklärten Großgrundbesitzer / Bojaren aus Valahei und Moldau zur Erhebung des Unterrichtsniveau ihres Volkes beitragen. Die Persönlichkeiten des Zeitalters haben nach jungen Intellektuellen in Siebenbürgen gesucht, die die Karpaten überquerten und bei ihren rumänischen Brüdern Schulen gründeten. Für Alle war der Lehrer Ion Popescu, der mit der Herkunft aus dem Dorf Căuaș, aus der Distrikt Chioar (Ein Ortschaft aus dem heutigen Kreis Maramureș) ein Vorbild. Er ist nach Bukowina ausgewandert, nach dem der Aufstand aus Siebenbürgen in 1848 gezähmt wurde. Er hat eine Stelle als Lehrer in Bârlad erhalten, wo er sein ganzes Leben lang geblieben ist, und wo er im Jahr 1901 auch begraben wurde.

In 1851 gab es in Bârlad eine einzige öffentliche Schule mit Grundunterricht für Jungen. Zur Zeit seiner Tätigkeit als Lehrer und auch als spiritueller Mentor der Bewohner Bârlăds, Ion Popescu hat zur Gründung einer bewältigenden Zahl von öffentlichen Schulen, dazwischen auch zur Normalschule aus Bârlăd und zur Verbesserung des Lebensniveaus der Menschen aus Bârlăd beigetragen, zwischen denen er sein ganzen Leben verbracht hat und von denen er auch geehrt wurde.

Der Unterricht und die Erziehung waren eigentlich für die Kinder bestimmt, aber er suchte auch die Möglichkeit, die Erwachsene zu belehren.

In seine Lebenszeit war er in seinem Heimatland Mitglied der kulturellen Organisationen *Astra* und der *Gesellschaft für Förderung des rumänischen Theaters* (*Societății pentru fond de teatru românesc*). Zwischen 1865-1901 war er Deputierte im Rumänischen Parlament. Er hat seine ganze Energie und seine Kenntnisse zu den Diensten der Einwohner Bârlăds und des historischen Kreises Tutova eingesetzt.

Ion Popescu din Căuaș